

Лошков А. Ю.

Харківська державна академія культури

ФОРТЕПІАННА МУЗИКА В СИСТЕМІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО КОМПОЗИТОРСЬКОГО СТИЛЮ Л. ДИЧКО

78.071.1(477)“196/200”
ID ORCID 0000-0001-5292-3550
DOI 10.33625/2409-2347-2020-1-49-52

Лошков А. Ю. Фортепіанна музика в системі індивідуального композиторського стилю Л. Дичко. Розглянуто фортепіанну сферу композиторського самовираження Лесі Дичко. Розкрито світоглядні засади авторського світу композитрки, що визначають концептосферу її музики, впливають на специфіку індивідуального стилю та характер фортепіанного мислення. Окреслено мистецькі детермінанти, передумови й імпульси фортепіанної музики Л. Дичко; виявлено її роль у контексті цілісної творчості сучасного майстра. Визначено програмну сутність, образно-художній зміст та жанрово-семантичну специфіку фортепіанних творів української авторки. Відзначено риси синестезії, візуально-просторових асоціацій у фортепіанних опусах Л. Дичко, проявлені на естетичному та музично-стилістичному (фактурному, ладогармонічному, тембровому, динамічному) рівнях.

Ключові слова: українська фортепіанна музика, композиторська творчість Л. Дичко, фортепіанне мислення, синестезія, візуально-просторові асоціації, індивідуальний стиль, світогляд.

Лошков А. Ю. Фортепианная музыка в системе индивидуального композиторского стиля Л. Дычко. Рассмотрена фортепианная сфера композиторского самовыражения Лесии Дычко. Раскрыты мировоззренческие основы авторского мира композитора, которые определяют концептосферу ее музыкального творчества, влияют на специфику индивидуального стиля и характер фортепианного мышления. Очерчены художественные детерминанты, предпосылки, импульсы фортепианной музыки Л. Дычко; выявлена ее роль в контексте целостного творчества современного мастера. Определены программная сущность, образно-художественное содержание и жанровая специфика фортепианных произведений украинского автора. Отмечены черты синестезии, визуально-пространственных ассоциаций в фортепианных опусах Л. Дычко, проявленные на эстетическом и музыкально-стилистическом (фактурном, ладогармоническом, тембровом, динамическом) уровнях.

Ключевые слова: украинская фортепианная музыка, композиторское творчество Л. Дычко, фортепианное мышление, синестезия, визуально-пространственные ассоциации, индивидуальный стиль, мировоззрение.

Loshkov A. Piano Music in the System of Individual Composing Style of Lesia Dychko

Background. The article is devoted to understanding the essence and specifics of piano music by the prominent figure in Ukrainian musical culture Lesia Dychko. The role of this field in the context of the composer's artistic work and development of the national musical art in the second half of the 20th – early 21st century are determined. The worldview grounds of Lesia Dychko's author world, which define the conceptual field of her music, influence the peculiarities of individual style and character of piano thinking, are revealed. The artistic determinants, preconditions and impulses of piano works by L. Dychko, which are determined by the specifics of her artistic thinking, are outlined.

Innovative orientation, programmatic essence, imagery-artistic and genre-style content of piano works by the Ukrainian author are covered. The signs of synesthesia, visual-spatial associations in L. Dychko's piano opuses, which are found at aesthetic and musical-stylistic (textural, harmonious, dynamic) levels, are noted. The **relevance** of the article is determined by the necessity of systematic and multi-level coverage of piano music by L. Dychko as a significant component of her artistic work and revealing her imagery, semantic and genre-style features. The above relevance is due to the need of Ukrainian art history in the study of integrative tendencies and synergistic artistic processes in contemporary composing practice.

The **object** of the study is the piano music by Lesia Dychko, considered in the system of her individual author style.

The **objective** of the article is to determine the specifics of L. Dychko's piano thinking in the context of her composing.

Methods. Theoretical statements of the work are based on a set of general scientific and special (including art history) approaches and methods of scientific research. The leading approaches in the work are historical, systemic (structural-functional), cultural and art history. The methods of dialectics, scientific induction and deduction, comparativism are used in the study. The deductive method is aimed at exploring from the general patterns of L. Dychko's composing to revealing the features of her works in the piano style. The comparative method is used to compare the features of piano opuses of different periods in the author's work. The musicology methods inherent in the historical and theoretical musicology are important in the proposed exploration, in particular: genre-style, intonational, textural analysis, etc., which contribute to the possibility of generalizing the poetics of the composer's piano works.

Practical significance of the research is determined by the possibility of using its materials and conclusions in the artistic activities of professional musicians. The materials of the study can be applied in the research at further development of the issues of piano works of Ukrainian composers and L. Dychko's author style. This study can be applied in the performing and pedagogical fields, in particular in the following courses: *Analysis of Musical Works, History of Ukrainian Culture, History of Piano Art, History and Theory of Piano Performance, Musical Aesthetics*, etc.

The **results** of the suggested exploration are the discovery of the artistic-style and genre specifics of piano music by L. Dychko in the system of her individual author style. The nature of reflecting the synergetic manifestations of the composer's artistic thinking, musical-visual-color world perception in her piano works are determined on the basis of the conducted art history analysis. The innovative tendencies in the field of piano works by L. Dychko are revealed in the aspect of the composer's interpretation of picturesque and spatial (architectural) artistic phenomena and the expansion of the range of textural and expressive-colorful means of piano poetics.

Conclusions. Based on the research, it has been noted that Lesia Dychko's works for piano are exquisite samples of the concert and performance repertoire, filled with diverse artistic images, freedom of artistic fantasy and the embodiment of individual perception of sound. They are a manifestation of the author's consciousness and the universalism of artistic thinking, the field of revealing her personal versatility and the breadth of the author's vision of the world. In her piano opuses, the artist shows a new level of development of the national piano style.

It is noted that the piano component of the works by L. Dychko is characterized by genre-style variety, highly skillful mastery of instrumental and expressive resources and modern sound space. It is proved that the peculiar features of the piano music by the Ukrainian author are relying on the world and national artistic experience, the established meaning, imagery and traditions of the piano culture, the stereotypes of piano thinking, creatively rethought according to the author's individuality, and the newest technical and compositional principles.

It is emphasized that the conceptual field, genre landmarks and range of musical and expressive means of the piano field of L. Dychko's works determine the author's outlook guidelines and the specifics of her synthetic artistic thinking. The genre paradigm of the artist's piano works and the basis for understanding her composing-interpreting concept determine the generalized program of the emotionally-shaped type.

Keywords: Ukrainian piano music, Lesia Dychko's composing, piano thinking, synesthesia, visual-spatial associations, individual author style, outlook.

Постановка проблеми. У сьогоденній мистецькій ситуації, що визначається тенденціями постмодернізму і є проєкцією зрушень у соціокультурній сфері, набуває значення осягнення художніх надбань українських композиторів, котрі формують інтонаційний зміст сучасної вітчизняної музики та відкривають нові смисли і значення в культурі.

Яскравою сторінкою національного мистецтва постмодерної доби є самотутня і масштабна композиторська творчість Лесі Василівни Дичко, відзначена універсалізмом, концепційністю та широтою художнього мислення. У результатах музичної діяльності мисткині природно поєднуються усталені та новітні традиції вітчизняної музичної культури, відбиваються провідні тенденції й інтелектуально-духовні процеси сучасності. В індивідуальному композиторському стилі Л. Дичко, творчість котрої охоплює майже всі жанрові різновиди, суттєву роль відіграє фортепіанна музика. Зазначена сфера, будучи свідченням мистецької рефлексії авторки, має самостійну художньо-естетичну цінність, постає творчим полем апробації оригінальних ідей та новаторських музично-мовних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє констатувати, що українське мистецтвознавство охоплює широке коло проблематики, пов'язане з розкриттям художнього світу Лесі Дичко. Цей факт засвідчують численні публікації сучасних науковців [2; 3; 8; 9], присвячені дослідженню різних царин творчості композиторки, насамперед оперної і вокально-хорової.

Натомість, незважаючи на постійне звернення мистецтвознавчої думки до творчості Л. Дичко, їй досі чимало її ракурсів залишаються поза увагою дослідників. Це, зокрема, фортепіанна музика, яка порівняно з хоровою цариною (домінуючою в системі мислення авторки) меншою мірою вивчена, не розкрита в єдиній науковій концепції. Теоретична невизначеність фортепіанної творчості Л. Дичко в сучасних дослідженнях уможливило окреслення **невирішених раніше частин загальної проблеми.**

У зв'язку з вищезазначеним, **актуальність** даної розвідки детермінована необхідністю системного висвітлення фортепіанної сфери музичного самовираження Лесі Дичко та розкриття її образно-семантичних і жанрово-стильових особливостей. Означена актуальність також зумовлена потребою українського мистецтвознавства в дослідженні провідних мистецьких тенденцій, синергетичних проявів у сучасній композиторській практиці.

Мета статті — визначення специфіки фортепіанного мислення Л. В. Дичко в контексті її композиторської творчості.

Виклад основного матеріалу. Фортепіанна музика є вагомим складовим авторської творчості Лесі Дичко. Концептуальний простір, жанрові орієнтири, емоційну палітру, а також коло музично-виражальних засобів цієї сфери зумовлюють світоглядні настанови й специфіка синтетичного художнього мислення авторки. Підґрунтям музичного світу Л. Дичко, за її авторецепцією, наданою в численних інтерв'ю, є національна ментальність (вітчизняний фольклор різних пластів у його сучасному творчому

усвідомленні, з погляду митця XXI ст.), патріотизм, духовність, занурення у філософсько-релігійну та пантеїстичну проблематику [8].

Ліричне світовідчуття, прихильність до настанов романтизму, орієнтація на світовий мистецький досвід, царину природи й особливе уявлення музично-інтонаційних образів в архітектурних формах, своєрідний «просторово-візуальний образний світ, багатство колориту, гра світлотіні, кольоровосемантичні комплекси» [9, с. 3], запозичені з образотворчого мистецтва й архітектури, складають загалом контекст авторської творчості мисткині [9].

Інтегративні мистецькі інтенції композиторки визначаються її особливим захопленням національною і світовою архітектурою та живописною творчістю, що чергується з музичною. Розкриваючи специфіку образного сприйняття творів мистецтва, композиторка акцентує власне бачення архітектури в музичному переломленні, вважаючи її джерелом музики, і зазначає: «Коли дивлюсь на... будову, то одразу бачу її у певній музичній формі, чи то... рондо або тричастинна контрастна, окрім того, у фарбах і тональностях... І навпаки — будь-який образ можу представити у вигляді архітектурного зображення» [8, с. 286].

Притаманну художній свідомості Л. Дичко «синестезійність творчого мислення» [5] Є. Пахомова вбачає однією з провідних детермінант формування світоглядних настанов авторки, що уособлює своєрідну «модель творчого мислення, в основі якої поєднуються природні, вроджені якості й набутий досвід осягнення реальності» [9, с. 102].

Зазначені смислоутворюючі детермінанти творчості Лесі Дичко багатогранно втілюються у сфері її фортепіанної музики, відбиваючись на різних рівнях організації інтонаційно-художнього цілого [4].

Фортепіанна творчість Л. Дичко характеризується жанрово-стильовим розмаїттям, майстерністю володіння інструментально-виражальними ресурсами й сучасним звукопростором. Написані в різні періоди творчості українською авторкою, твори в цій сфері овіяні образами природи, споглядання краси і гармонії світу, сповнені романтичної експресії, витонченої лірики, вияву внутрішньої енергії, а також різних емоційних станів і почуттів. У них відображаються процеси еволюції художньої свідомості мисткині, розкриваються унікальні риси індивідуального стилю, образно-тематичні орієнтири та виявляється яскравий імпровізаторський талант — свідчення високого музично-креативного потенціалу [3].

Змістовна багатогранність, звернення до фольклорних образів, мистецьких першоджерел, прагнення до мальовничості, звукообразальності, наслідування образам природи, програмна скерованість споріднюють музику Л. Дичко з фортепіанними творами західноєвропейських композиторів-романтиків, а також музикою корифеїв української фортепіанної школи (таких як М. Лисенко, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, В. Косенко) та їх послідовників (В. Жуковський, Г. Сасько, М. Сильванський, В. Сильвестров) [4].

У стилі фортепіанних творів Л. Дичко, позначених витонченим звукописом, тембровою колористикою, фактурною багатогранністю й

свіжістю ладогармонічних барв, відчувається вплив ідей музичного і поетичного символізму та імпресіонізму, виявляються семантичні зв'язки з творчістю найзначніших виразників цих напрямів — французьких композиторів М. Равеля і К. Дебюссі, котрі відіграли особливу роль у розвитку української фортепіанної школи [6].

Утім, наслідуючи надбанням Клода Французького, Л. Дичко віддзеркалює імпресіоністичні тенденції у своїх фортепіанних творах відповідно власній індивідуальності. Це виражається в характері програмності, підкресленій декоративності вислову, звукообразності, поєднаній з національним колоритом. Найпоказовішим зразком у цьому плані є фортепіанний цикл «Писанки».

Особливий вплив на становлення фортепіанного мислення Л. Дичко мала музика С. Рахманінова, пронизана відкритою емоційністю, мелодійною ширістю, гармонічною барвистістю і фактурною своєрідністю [2].

На художню свідомість Л. Дичко суттєво вплинула також творчість найзначніших новаторів ХХ ст. — Б. Бартока, А. Веберна, О. Мессіана, С. Прокоф'єва, І. Стравінського, А. Шенберга, які визначили провідні стильові вектори розвитку європейського музичного мистецтва [2].

Таким чином, фортепіанний стиль Л. Дичко ґрунтується на засадах глибинного засвоєння світової і вітчизняної фортепіанної літератури, виконавсько-піаністичної практики, вбирає національні фольклорні надбання, класико-романтичний, а також авангардний музичний досвід ХХ ст. (дисонантну гармонічну мову, сонористичний звукопис, структурні закономірності). Сполучаючи різні жанрово-стильові елементи європейської музичної традиції з принципами українського національного та інонаціонального мелосу, зокрема французького й іспанського, пронизаного східним колоритом та інтегрованого в авторську стилістику творів, Л. Дичко досягає у фортепіанних опусах нової художньої якості. При цьому авторка не звертається до цитат і буде художнє ціле на власному тематичному матеріалі. Леся Василівна презентує сучасний тип фортепіанного мислення і розробляє власний стиль, відкриваючи своїми творами нові грані мистецької картини світу і комунікації між творцем і виконавцем-інтерпретатором.

Світ фортепіанної музики Л. Дичко складають різножанрові опуси з яскраво вираженою програмною спрямованістю. Серед них — «Українські писанки» (1972–1973), «Враження» (1983), «Дитячий альбом» (1992), «Карпатські фрески» (1993), твори для двох фортепіано «Драматичний триптих» і «Чотири пори року» (1993), фортепіанні фрески «Замки Луари» (1994) і «Алькасар... Дзвони Арагона» (1996 — I редакція, 1998 — II редакція), а також парафраз на теми з опери «Золотослов» (2002).

З наведеного вище переліку можна зробити висновок, що особлива творча активність композиторки у сфері фортепіанної музики припадає на 1990-ті рр. — період зрілого авторського стилю. Специфіка архітектоніки і змісту фортепіанних опусів та низки масштабних хорових полотен даної доби (концертів «Французькі фрески», «Іспанські фрески», «Швейцарські фрески») детермінована художніми враженнями і конструктивними прин-

ципами різних мистецтв (музики, живопису й архітектури). З цього приводу виникають прямі образно-семантичні аналогії між фортепіанними і хоровими творами 1990-х рр., які єднає прагнення осягнути шедеври мистецтва та мальовничу природу південноєвропейських країн, знайти інтонаційно-художній еквівалент яскравим природним явищам і культурним артефактам, втілити ідею синтезу мистецтв (через музичне втілення жанру «фреска», властивого зображальному мистецтву). Зазначені зв'язки і паралелі засвідчують вірність обраній художній концепції й витриманість стильових детермінант творчості майстрині.

Особливою рисою фортепіанної творчості Л. Дичко є художньо-творче переосмислення вибраних музичних форм і жанрів та застосування їх іманентних ознак у суб'єктивному трактуванні. Композиційно-технічні принципи і мовні засоби, використані українською мисткинею, перебувають у тісному зв'язку з її естетичною позицією.

Українська авторка розвиває у фортепіанній сфері багаточастинний різновид композиції програмного характеру й спирається на віртуозно-концертний тип музичного висловлювання. Домінуючими в палітрі фортепіанних творів Л. Дичко є різні за складом циклічні (у тому числі поліфонічні) жанри, в яких кожний музичний номер є розгортанням яскравої думки, циклічна послідовність пов'язує їх у драматургію вищого порядку.

Значною складовою фортепіанної творчості Л. Дичко є наявність у ній жанрових явищ композиторської інтерпретації, представлених такими взірцями, як парафраз і редакція (зокрема авторредакція), що є свідченням постійного самовдосконалення й мистецького самозаглиблення композиторки.

Жанровою парадигмою фортепіанної творчості Л. Дичко й основою її композиторсько-інтерпретаторської концепції стає програмність. Мисткиня орієнтується на узагальнену програмність емоційно-образного типу й наслідує передусім романтичний мистецький досвід (насамперед Ф. Ліста). Концепція програмної музики, втілена у фортепіанних творах Л. Дичко, усвідомлюється як співдія різних мистецьких (музичних та позамузичних) явищ, скерована до їх особливого єднання й отримання нової художньої якості.

Віртуозність і масштабність вислову, просторова асоціативність укладають у музиці композиторки симбіоз, що найвиразніше розкривається у творах з жанровою позначкою «фреска». Цей відкритий для експериментів різновид художньої комунікації, запозичений з образотворчого мистецтва та екстрапольований у музичну площину, демонструє ознаки широкого мистецького взаємообміну і синтезу з різних сфер на основі елементів музичної мови. Він є своєрідним засобом міжвидової інтеграції, посередником між різними художньо-поетичними царинами: музичною і візуально-кольоро-просторовою (живописною і архітектурною), чинником жанрової візуалізації музичних текстів.

Навіяні романтичними образами й художніми феноменами, фортепіанні фрески української майстрині містять програмні аналогії з творами видатного угорського композитора і блискучого піаніста-віртуоза Ф. Ліста, які пронизані ідеєю

синтезу мистецтв та спираються на різні типи програмності (літературну й асоціативну). У цьому сенсі показовим є цикл Ф. Ліста «Роки мандрувань», інспірований враженнями від дивовижних природних ландшафтів та мистецьких (скульптурних і архітектурних) шедеврів Італії [2].

Розмаїття й широту амплітуди фортепіанного звучання, особливу експресію у фрескових опусах Л. Дичко забезпечує використання всіх різновидів фортепіанної техніки, трактованої у кращих лістівських традиціях.

Посиленню емоційних вражень, асоціативності, відчуття просторовості у зазначених творах сприяє широке застосування колористичних і звукообразальних прийомів, несподіваних ладотональних барв. Насиченість звукової палітри досягається специфічними фактурно-гармонічними засобами (з опорою на складну вертикаль і акордику різної структури, поліладові та політональні комплекси), а також за допомогою принципів поліфонічного (зокрема підголоскового) й варіантно-варіаційного розвитку, які посилюють фольклорно-музичну асоціативність і підкреслюють імпровізаційну складову.

Висновки. Фортепіанна музика — найвагоміша царина об'єктивації композиторського мислення Лесі Дичко. У фортепіанній сфері відбиваються ментальні засади, жанрові пріоритети творчості української авторки й увиразнюється специфіка полісенсорного сприйняття реальності. У контексті індивідуального стилю Л. Дичко зазначена інструментальна творчість є проявом універсалізму художньої свідомості, чинником розкриття особистісної багатогранності та широти бачення картини світу.

Специфіку фортепіанної творчості Л. Дичко визначають: опора на світовий і національний мистецький досвід, усталені смислообрази і традиції музичної культури, стереотипи і новітні техніко-композиційні принципи, індивідуально переосмислені авторкою. Глибина, масштабність і яскравість інтонаційних образів, розмаїття асоціативно-семантичних зв'язків, циклічність, програмність, просторова картинність та звукообразальність складають особливий світ фортепіанної музики української майстрині.

Твори Л. Дичко для фортепіано є інтонаційним утіленням своєрідності авторського звуковідчуття і характеризуються стильовою оригінальністю, жанровою інноваційністю, багатством звукової палітри, а також скерованістю на інтеграцію різних художніх просторів і мистецьких явищ (музики, живопису й архітектури). Своїми експериментальними мовномузичними пошуками, здійсненими у відповідності до власних світоглядних настанов, авторка презентує сучасний рівень розвитку фортепіанного мислення і відкриває нові грані художньої комунікації в системі «композитор — виконавець — слухач».

Перспективи подальших досліджень. Здійснене дослідження окреслює майбутні шляхи опанування стилу фортепіанної творчості Лесі Дичко. Отримані у пропонованій праці результати і висновки слугуватимуть підставою для розкриття специфіки композиторської та виконавської інтерпретації конкретних фортепіанних творів видатної української авторки.

Література:

1. Алексеев А. Д. История фортепианного искусства [Текст] / А. Д. Алексеев. — М. : Музыка, 1982. — Ч. 3. — 286 с.
2. Гордійчук М. Леся Дичко [Текст] / М. Гордійчук. — К. : Музична Україна, 1981. — 73 с.
3. Грица С. Леся Дичко в житті і творчості [Текст] : монографія / Софія Грица. — К. : Просвіта, 2012. — 272 с.
4. Клиш В. Українська радянська фортепіанна музика [Текст] / В. Клиш. — К. : Наукова думка, 1980. — 315 с.
5. Коляденко Н. П. Синестетичність художественного музикального сознания (на материале искусства XX века) [Текст] : автореферат дис. ... д-ра искусствоведения : 17.00.02 / Коляденко Нина Павловна ; Новосибирская гос. консерватория (академия) им. М. И. Глинки. — Новосибирск, 2006. — 47 с.
6. Кушнірук О. Імпресіонізм в українській музиці [Текст] / О. Кушнірук // Мова і культура : матеріали п'ятої міжнар. наук. конф. : в 5 т. — К., 1997. — Т. 4. — С. 85–91. — (Бібліотека журналу «Collegium»).
7. Леся Дичко: «Я слышу музыку в шелесте ветвей, в дуновении ветра, в строгих линиях архитектурных ансамблей...» [Електронний ресурс] // Українське агентство з авторських та суміжних прав (УААСП) : вебсайт. — Електрон. дані. — [2014]. — Режим доступу : <http://uacr.org/dychko/?lang=ru> (дата звернення : 15.09.2019). — Назва з екрана.
8. Лунина А. Композитор — маленькая планета [Текст] / А. Лунина. — К. : Дух і Літера, 2013. — 736 с.
9. Пахомова С. Г. Синестезійні аспекти композиторського мислення Лесі Дичко (на прикладі хорових опер «Золотослов» та «Різдвяне дійство») [Текст] : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / Пахомова Євгенія Геннадіївна ; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. — К., 2018. — 206 с.

References:

1. Alekseev, A. D. (1982). *Istoriya fortepiannogo iskusstva* [History of piano art] (part 3). Moscow : Muzyka. (In Russian)
2. Hordiichuk, M. (1981). *Lesia Dychko* [Lesia Dichko]. Kyiv : Muzychna Ukraina. (In Ukrainian)
3. Hrytsa, S. (2012). *Lesia Dychko v zhytti i tvorchosti* [Lesia Dichko in life and work]. Kyiv : Prosvita. (In Ukrainian)
4. Klyn, V. (1980). *Ukrainska radianska fortepianna muzyka* [Ukrainian soviet piano music]. Kyiv : Naukova dumka. (In Ukrainian)
5. Kolyadenko, N. P. (2006). *Sinestetichnost khudozhestvennogo muzykalnogo soznaniya (na materiale iskusstva XX veka)* [Synaesthetic artistic consciousness (on the 20th century art material series)]. (Extended abstract of the doctoral dissertation). Novosibirsk State Conservatoire named by M. I. Glinka, Novosibirsk. (In Russian)
6. Kushniruk, O. (1997). *Impresionizm v ukrainskii muzytsi* [Empresionism in Ukrainian music]. In S. B. Buraho (Ed.), *Mova i cultura — Language and culture*. Proceedings of 5th International Conference (in 5 vols, vol. 4, pp. 85–91). Kyiv. (In Ukrainian)
7. *Ukrainske ahentstvo z avtorskykh ta sumizhnykh prav (UAASP)*. (2014). *Lesia Dychko: "Ya slyshu muzyku v sheleste vetvei, v dunovenii vetra, v strogikh liniyakh arkhitekturnykh ansamblei..."* [Lesia Dychko: "I hear music in the rustle of the branches, in the blowing of the wind, in the strict lines of architectural ensembles..."]. Retrieved from <http://uacr.org/dychko/?lang=ru>. (In Russian)
8. Lunina, A. (2013). *Kompozitor — malen'kaya planeta* [Composer — a small planet]. Kyiv : Dukh i Litera. (In Ukrainian)
9. Pakhomova, Ye. (2018). *Sinesteziini aspekty kompozytorskoho myslennia Lesi Dychko (na prykladi khorovykh oper "Zolotoslovo" ta "Rizdviane diistvo")* [Synesthesia Aspects of Composer's Thinking by Lesia Dichko (on the example of the choral operas "The Golden Hound" and "The Christmas Action")]. (Candidate's dissertation). The National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky, Kyiv. (In Ukrainian)